

Dutar, H., (2025). Kitap Tanıtımı – Kastamonulu Âşık Kemâlî ve Dîvânçesi. *Folklor Akademî Dergisi*. Cilt:8, Sayı:2, 559 – 562.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 15.05.2025

Kabul / Accepted: 18.06.2025

Kitap Tanıtımı / Book Review

DOI: 10.55666/folklor.1700196

KASTAMONULU ÂŞIK KEMÂLÎ VE DÎVÂNÇESİ

Hümeýra DUTAR*

Atlı, Sagıp. (2017). *Kastamonulu Âşık Kemâlî ve Dîvânçesi*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, ISBN: 978-605-5729-81-3, 310 Sayfa.

* Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dünyası Araştırmaları, Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, e-posta: hmyr.dtr42@outlook.com ORCID: 0009-0008-1880-5997.

Türk toplumunda şiir ve şiire dayalı türleri icra etmek her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Uzun yıllar konargöçer hayat süren Türkler, şamanların her alanda bilgisine güvenmiş ve onları kanaat önderi olarak görmüşlerdir. Türkler 10. ve 11. yüzyılda yavaş yavaş yerleşik hayatla tanışmış, İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Bu süreçle birlikte Türk kam-baksılarının yaptıkları işler ayrışmaya başlamıştır. Zamanla din adamlığı, efsunculuk, halk hekimliği ve şiir söylemek birlikte yapılabilecek bir iş olarak kabul görmeyecektir (Köprülü, 1989: 65). Saz çalıp şiir söyleme görevini ise destancılar/âşıklar devam ettirmektedir. Ayrılan iş kollarının ardından saz eşliğinde şiir söyleyip dinlemeyi seven Türkler, bu zevkten vazgeçmemiş sadece bu işle meşgul olan icracılar yetiştirmeye başlamışlardır.

Yazılı belgelerin göçebe yaşam sebebiyle nispeten az olması ve olanların da günümüze ulaşamaması sebebiyle erken döneme ait eserler yok olup gitse de bu eserlerin artzamanlı devam ettirilmesi sözlü kültürün kuvvetli olmasını sağlamıştır. M. Fuad Köprülü başta olmak üzere birçok araştırmacı bu konuları dikkate değer bulmuş ve detaylı bir araştırma içine girmişlerdir. Batı kaynaklarından edinilen bilgiye göre 5. yüzyılın ilk yarısında ve sonrasında halk ozanlarının toylarda, şenliklerde, kahramanlık gösterilerinde veya ölüm merasimlerinde şiir söylediği görülmüştür (Köprülü, 1989: 157-158). Ayrıca âşıklık geleneği Türklerin İslamiyet'i kabulüyle birlikte toplumsal dinsel bir özellik kazanmış ve Türk kültürünün de günümüze taşınmasında rol almıştır (Özdamar, 2014: 53). Zaman içinde bu geleneğin bağlam, yapı, içerik ve işlev özelliklerinin birçok yönü değişmiş olsa da şiir söyleme geleneği varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Bu geleneğin devam ettirildiği kültür merkezleri başta İstanbul olmak üzere Erzurum, Kars, Sivas, Adana ve diğer şehirlerdir. Bunlar arasında Kastamonu'nun özel bir durumu vardır. Kastamonu, Kuzey ve Doğu Anadolu'ya geçerken âşıkların konakladığı, fasıllara, toplantılara katıldığı şehirlerinden biridir. Şehrin coğrafi konum avantajını kullanan bazı âşıklar ise Kastamonu'ya yerleşmişler, hatta bu göçlerden sonra geleneğin farklı ve yeni birçok temsilcisi ortaya çıkmıştır (Yakıcı, 2003: 165-169). Kastamonu'da genel olarak tekke şiiri gelişmiş; âşık fasıllarında dinî deyişlerin tarikat ehillerine, din büyüklerine övgülerin yer aldığı başlangıç ve bitiş bölümleri dikkat çekmiştir. Bu yüzyılda ayrıca klasik kültür ve musiki unsurlarının ön plana çıktığı şehirlerden biri de Kastamonu'dur (Günay Türkeş, 2011: 71-72).

Kastamonu'nun yetiştirdiği âşıklardan biri de Âşık Kemâlî'dir. Bu âşıkla ilgili en son çalışma Sagıp Atlı'ya aittir. *Kastamonulu Âşık Kemâlî ve Divânçesi Orijinal Metin (Tıpkıbasım)-Transkripsiyon-Aktarma* adlı bu eser, 2017'de İdeal Kültür Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Kitabın arka kapağında Âşık Dertli, Erzurumlu Emrah gibi önemli isimlerin Kastamonu'da âşıklık geleneğini yaşattığı, Erzurumlu Emrah'tan etkilenen Âşık Kemâlî'nin en önemli temsilciler arasında yer aldığı belirtilmiştir.

Kitap; "Kısaltmalar" (s. 12), "Takdim" (s. 13-16), "Ön Söz" (s. 17-22) kısımları ile başlamıştır. Terim ve kaynaklara dair kısaltmaların sunulduğu kısmın ardından gelen "Takdim" yazısı Nail Tan tarafından kaleme alınmıştır. Kitabın "Ön Söz" kısmında Türkistan Türk toplumlarından başlayarak günümüze kadarki süreçte şiir söyleme geleneğinin gelişiminden ve bunun Anadolu sahasında âşık edebiyatını oluşturmaktan bahsedilmiş, kitabın bölümleri kısaca tanıtılmıştır. Kitabın "Giriş" (s. 23-25) kısmında araştırmanın konusu, malzemesi ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

Kitabın ilk bölümü, "Türk Edebiyatında Kemâlî Mahlaslı Şairler" (s. 29-43) adını taşımaktadır. Bu bölümde "Kemali" mahlasını kullanan 18 şairin tespit edildiği belirtilmiş, bunların kişisel ve edebî hayatları hakkında kısa kısa bilgi verilmiştir. Bu araştırmanın yapılma nedeninin Âşık Kemâlî'nin diğer Kemâlî mahlaslı şairlerden ayırt edilmesini sağlamak olduğunu belirten Sagıp Atlı, 16. yüzyılda yaşadığı bilinen Eğirdirli Hacı Kemâl Bahârî (ö. 1551) ile başlatmış olduğu kısmı arada kalan yüzyıllarda yaşadığı bilinen 16 şaire de yer vererek devam ettirmiş ve 20. yüzyılda yaşadığı bilinen Âşık Davut Sularî (1925/6-1984) ile bitirmiştir. Sözlü kültürün etkisiyle aynı mahlaslı şairlerin şiirlerinin hangi şaire ait olduğu anlaşılamamış ve karışıklıklara sebep olmuştur. Bu karışıklığın Karacaoğlan, Yunus Emre vd. âşık/şairlerde de görüldüğü bilinmektedir.

Kitabın ikinci bölümü, "Âşık Kemâlî'nin Hayatı Âşıklığı/Şairliği ve Divânçesi" (s. 45-60) adını taşımaktadır. Bu bölümün "Âşık Kemâlî'nin Hayatı" adlı alt başlıkta âşığın hayatından,

mesleğinden, aldığı eğitimden ve Kastamonu'ya gelişinden; “Âşık Kemâlî'nin Âşıklığı/Şairliği” başlığı altında âşığın edebî kişiliğinden, çaldığı müzik aletinden, yetiştirdiği çıraklardan, şiirlerinden, kullandığı mahlaslardan, etkilendiği ve etkilediği şairlerden, âşığın Kastamonu şiir söyleme geleneğindeki durumundan, “Âşık Kemâlî'nin Divânçesi” adlı başlığında ise şairin kendi el yazısıyla yazdığı divanından bahsedilmiş ve bu divandaki şiirlerin çeşitli yazma ve cönklerdekiyle mukayesesi yapılmıştır.

Kitabın “Şiirlerin Şekil ve Muhteva Özellikleri” (s. 63-193) adlı üçüncü bölümü de çeşitli alt başlıklara ayrılmıştır. “Şekil Özellikleri” adlı başlıkta şiirlerdeki vezin, kafiye ve redif, edebî sanatlar, ikilemeler, deyim, atasözleri gibi ahenk unsurlarını ve kullanılan nazım şekilleri ile türleri incelenmiştir. “Muhteva Özellikleri” başlığında ise şiirlerde işlenen konular ele alınmıştır. Genel olarak dinî-tasavvufî konulu şiirler yazan şairin peygamberlerden, ahiret inancından, âyet ve hadislerden, vahdet-i vücûdla ilgili unsurlardan, tarikatla ilgili terimlerden bahsettiği üzerinde durulmuş ve ilgili tasnifi içeren şiirlere örnekler verilmiştir.

Kitabın sonunda, “Âşık Kemâlî Divânçesi: Metinler”, “Kaynakça”, “Sözlük”, “Tıpkıbasım”, “Şahıs, Eser ve Yer Adları İndeksi” (s.195-305) başlıklarına ayrılan dördüncü bölüm yer almaktadır. “Âşık Kemâlî Divânçesi: Metinler”, başlığında Âşık Kemâlî'nin şiirlerinin Türkiye Türkçesine çevrilerek edisyon kritiği yapılmıştır. “Kaynakça” ve “Sözlük” başlığı “Tıpkıbasım” başlığından önce bulunmaktadır. “Tıpkıbasım” başlığında, önce Divânçedeki 78 şiire yer verilmiştir. Bu şiirler; [1b], [2a], [2b] ... şeklinde sıralanarak [22a] ile sona erdirilmiştir. Sonra çeşitli cönklerde yer alan şiirleri de diğer şiirlerin hemen ardından verilmiştir. Yazar tarafından âşığın farklı eserlerde bulunan 93 adet şiiri bir araya toplanarak şiirlerin kaybolup gitmesi önlenmiştir.

19. yüzyılda Kastamonu'da yaşayan, divânçesinde ve çeşitli cönklerde şiirleri bulunan Âşık Kemâlî, Kastamonu âşıklık geleneği içinde önemli bir yere sahiptir. Sagıp Atlı tarafından 2019'da *Kastamonulu Âşık Kemâlî ve Divânçesi, Orijinal Metin (Tıpkıbasım)-Transkripsiyon-Aktarma* adıyla yayımlanan bu çalışma, genel olarak âşık edebiyatı çalışmalarına katkı sağlamıştır. Günümüzde kendisini yenilemekte ve teknolojiye ayak uydurmakta zorlanan âşıkların ve mensubu oldukları geleneğin yok olması kaçınılmazdır. Âşık Kemâlî gibi hakkında ayrıntılı çalışma yapılmış; eserleri, hayatı kitap hâline getirilmiş ve geçmiş yüzyıllarda yaşamış âşıkların şiirlerinin ezgisinin ne olduğu veya bu şiirlerin hangi makam/âşık havasıyla icra edildiği hakkında maalesef yeteri kadar bilgi bulunmamaktadır. Âşıklık edebiyatında bu eksikliğin giderilmesinde, özellikle “müzik veya makam” çalışan akademisyen-müzikologlara önemli görevler düşmektedir. Bu makamların notaya alınmasıyla birlikte başta Âşık Kemâlî olmak üzere Türk âşıklık geleneğinin önemli temsilcilerinin şiirlerin günümüz sanatçıları tarafından ezgiyle icra edilmesi için bir mâni kalmayacaktır. Böylece sosyal medya platformlarına doğru yöntemlerle şiirler/deyişler aktarılabilecektir ve geleneği yaşatmak için icra mekânı olarak kullanılan sosyal medya platformlarının önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Sonuç olarak bu eser, 19. yüzyıl âşıklık geleneğini, bu dönemde yaşayan Kastamonulu Âşık Kemâlî'nin hayatını, sanatını ve eserlerini/şiirlerini ele almıştır. Sagıp Atlı tarafından hazırlanan bu çalışmada Âşık Kemâlî'nin hayatına dair ayrıntılı bilgi bulunurken şiirlerinin kalıcılığı da sağlanmıştır. Ayrıca okurlara, araştırmacılara Kemâlî mahlaslı veya Kastamonulu âşıklar hakkında bilgi verilmiştir. Bu bağlamda adı verilen eserin özelde Kastamonu genelde ise Türkiye sahası âşıklık geleneği ve âşık edebiyatı çalışmalarında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- ATLI, Sagıp. (2017). *Kastamonulu Âşık Kemâlî ve Divânçesi*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- GÜNAY TÜRKEŞ, Umay. (2011). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat. (1989). *Edebiyat Araştırmaları-I*. İstanbul: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖZDAMAR, Fazıl. (2014). *Tebriz Âşıklık Geleneği ve Tebrizli Âşık Ali (Ali Feyzullahî Vahid)*. Ankara: Berikan Yayınevi.

YAKICI, Ali. (2003). “Türk Âşıklık Geleneği İçinde Kastamonu'nun Yeri ve Önemi”. *Millî Folklor Dergisi*, (60): 165-169.